

Проф. др Урош В. Шуваковић
Прва деценија
обновљеног
српског плурализма
(1989–2000)

2020.

ПРВА ДЕЦЕНИЈА ОБНОВЉЕНОГ СРПСКОГ ПЛУРАЛИЗМА (1989–2000)

ПРОФ. ДР УРОШ В. ШУВАКОВИЋ

ИЗДАЈЕ:
Фондација „За српски народ и државу“

ПРИПРЕМА ЗА ШТАМПУ:
Горан Ратковић

ЛЕКТУРА И КОРЕКТУРА:
Катарина Пиштељић

ШТАМПА:
Бирограф, Београд

ТИРАЖ:
500 примерака

© Фондација „За српски народ и државу“, 2020.

ISBN 978-86-81728-01-7

Фотографија на предњој страни корица је преузета из књиге професора Уроша Шуваковића
Политичке партије и глобални друштвени циљеви коју је 2004. године објавио „Трећи миленијум“ из Београда

СР - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

321.7(497.11)*1989/2000"
316.4(497.11)*1989/2000"
323(497.11)*1989/2000"

ШУВАКОВИЋ, Урош, 1970-

Прва деценија обновљеног српског плурализма : (1989-2000) / Урош В. Шуваковић.
- Београд : Фондација „За српски народ и државу“, 2020 (Београд : Бирограф). - 22 стр. ; 20 см

Тираж 500. - Напомене и библиографске референце уз текст.

ISBN 978-86-81728-01-7

а) Политички плурализам – Србија – 1989-2000 б) Политичке партије – Србија – 1989-2000 в) Србија – Политичке прилике – 1989-2000

COBISS.SR-ID 283425804

Уводне напомене

6

**Формирање политичких партија
у Србији 1989/1990. године**

9

Идеолошко позиционирање политичких странака

13

Однос системске странке – антисистемске странке

15

Изборни резултати

17

**Друштвено-политичко и међународно окружење
у првој деценији српског вишестраначја**

21

Ка закључивању

23

Апстракт: Плурализација српског друштва покренута је снажним отварањем српског националног питања, првенствено положаја Срба и Црногораца на Косову и Метохији, а потом и статуса Социјалистичке Републике Србије (СРС) унутар Социјалистичке Федеративне Републике Југославије (СФРЈ) и односом СРС са својим социјалистичким аутономним покрајинама, које су према тада важећем Уставу из 1974. биле заправо тутори Србији. Уз велике битке и отпоре, Србија је успела да измени свој уставни положај, да донесе нови Устав Републике Србије 1990. године, док је истовремено текла плурализација српског друштва. Истоветни процеси – другим поводима, али и у најдиректнијој вези са Косметом – догађали су се и у другим југословенским републикама. Неуспешан крај XIV ванредног Конгреса Савеза комуниста Југославије, јануара 1990, као производ отвореног антијугословенског става словеначких и хрватских комуниста, означио је крај једностраначја у Југославији и њеним посебним деловима, али и почетак завршне фазе разбијања Југославије као државе. Треба напоменути да се, у констелацији међународних односа, ово догађало три месеца након пада Берлинског зида.

Кључне речи: вишестарначје у Србији, обнова, политичке партије у Србији, 1989–2000.

Уводне напомене

Још током 80-их година XX века у Србији су се створили услови за обнову вишепартизма. На то су утицали, пре свега, покрет отпора Срба са Космета против зулума албанских шовиниста и сепаратиста под заштитом покрајинских структура, деловање Одбора за одбрану слободе мисли и изражавања, објављивање недовршеног Меморандума САНУ, промене у политичком курсу Савеза комуниста Србија, које су наступиле с доласком Слободана Милошевића на његово чело, као и успех Србије да се избори за уставне промене (најпре усвајањем амандмана на Устав СР Србије из 1989, а потом и доношењем новог Устава Републике Србије из 1990), којима је успостављен уставноправни поредак Србије на читавој њеној територији и враћен озбиљно уздрман суверенитет над њеним покрајинама.

Сви ови процеси, што је и природно, утицали су на плурализацију српског друштва, пошто је унисоност као принцип постала незамислива, а посебно зато што су неки кључни политички догађаји добили такав публицитет, који је у читавој историји постојања социјализма у источној и средњој Европи и СССР био незамислив.^[1]

[1] Директан пренос читавог тока VIII седнице Централног комитета Савеза комуниста Србије, чиме је омогућено да грађани виде која политичка струја унутар

Процеси који су се одвијали у Србији, мање-више истим темпом одвијали су се и у другим југословенским републикама. Једно од главних питања још унутар СКЈ била је будућност југословенске федерације. Наиме, док су Србија и Црна Гора јасно заступале став очувања Југославије као државе, дотле су Словенија и Хрватска отворено заговарале сецесију од Југославије. У том смислу, ове две републике су пактирале са сецесионистима са Косова – дајући им отворену подршку^[2] – као и са аутономашима у Војводини. С обзиром на то да је било очигледно да унутар Савеза комуниста Југославије делују бар две фракције – пројугословенска и антијугословенска – сазван је XIV ванредни Конгрес СКЈ. На њега су, с намером да га опструирају, дошли и представници Савеза комуниста Словеније и Хрватске, али су га убрзо напустили. Представници СК Босне и Херцеговине, СК Македоније и Организације СК у ЈНА нису били вољни да наставе одржавање Конгреса без њиховог учешћа па су прекинули рад. Касније је Конгрес настављен, изабран је „крњи“ Централни комитет СКЈ из састава оних који су хтели да наставе с радом, али су сецесионистички политичари у редовима СКЈ својим напуштањем XIV Конгреса практично задали смртни

СК заступа какав став у вези са решавањем косовског проблема. Касније, у тридесетогодишњој пракси вишестранаџа, није поновљен директан телевизијски пренос пуног тока седнице централног партијског органа неке странке, већ су у најбољем случају директно телевизијски преношени говори партијских лидера, да би потом расправа постајала затворена за јавност.

[2] Када су се рудари из Старог трга забарикадирани у руднику, подржавајући сепаратистичке албанске комунистичке руководиоце, Милан Кучан, тадашњи председник ЦК СК Словеније и први председник независне Републике Словеније, јавно их је подржао у свом говору у Цанкарјевом дому у Љубљани, тврдећи да се баш у том руднику „брани авнојска Југославија“. В. <http://www2.gov.si/up-rs/1992-2002/mk.nsf/0/618f62941f15910bc125678c003a7fc4?OpenDocument>. Ово је изазвало велике демонстрације у Београду. Такође, и председник Председништва ЦК СКЈ, др Стипе Шувар, нашао је за сходно да својим спуштањем у окно подржи рударе. Све то имало је за циљ да се дестабилизују прилике у Србији, што је погодновало свим сепаратистима.

ударац постојању ове политичке организације. Више није било никаквих препрека настанку вишепартизма у свим деловима Југославије нити разбијању земље, јер је било очигледно да ће сецесионистичке, а уз то и шовинистичке партије победити на првим вишестраначким изборима у оним деловима Југославије где су дотадашња републичка руководства водила антијугословенску политику. То се и догодило,^[3] али то није тема овог рада.

[3] У Словенији је на власт дошла опозициона коалиција деснонационалних опредељења ДЕМОС, док је за председника Словеније изабран Милан Кучан, сада већ као промовисан антијугословен; у Хрватској је на власт дошла десничарска Хрватска демократска заједница (ХДЗ), док је на председничким изборима победу однео Титов дисидент и емигрант др Фрањо Туђман, који је и декларативно успоставио континуитет „нове“ хрватске државе са тзв. НДХ; у Босни и Херцеговини на власт је дошла коалиција националних странака – Странке демократске акције (СДА) Алије Изетбеговића, Српске демократске странке (СДС) Радована Караџића и Хрватске демократске заједнице (ХДЗ), чији је председник био Стјепан Куљић, а која је суштински представљала експозитуру ХДЗ из Хрватске. Касније ће се то видети и по формирању партијске милиције ове странке, али и по директном учешћу регуларних јединца Хрватске војске у рату у БиХ. СДС је имао „посестримску“ странку сачињену од Срба у Хрватској, који су пружали отпор Туђмановом режиму. Одмах после победе на изборима, свака од ових странака водила је своју политику, при чему је савез СДА и ХДЗ против СДС, у покушају спровођења референдума о независности БиХ (29. фебруара и 1. марта 1992), представљао један од повода за почетак рата у БиХ. Други, криминални повод било је убиство српског свата Николе Гардовића и рањавање православног свештеника Раденка Миковића испред старе српске цркве на Башчаршији у Сарајеву, 1. марта 1992, дакле другог референдумског дана. Касније је утврђено да је злочин починио припадник паравојне милиције СДА, зване Зелене беретке, Рамиз Делалић Ђело). Тамошњим Србима је постало јасно да ће их увек мајоризовати ова два народа и њихове националистичке странке уколико се не изборе за своја права. Иначе, на референдум није изашло 2/3 становника БиХ, јер су га Срби бојкотовали, тако да Скупштина никада није прогласила његове резултате. Касније деловање САД и ЕЗ довешће до признавања независности и ове југословенске републике. У Македонији је дошло до поделе у бирачком телу између десне пробугарске ВМРО-ДПМНЕ и партије левог центра, наследнице Савеза комуниста Македоније – СКМ–ПДП (Савез комуниста Македоније – Партија демократских промена), док је за првог председника изабран политичар из Титове епохе Киро Глигоров, некадашњи председник Скупштине СФРЈ. Једино су у Црној Гори (Савез комуниста Црне Горе) и у Србији (Социјалистичка партија Србије, која је настала уједињењем Социјалистичког савеза радног народа Србије и Савеза комуниста Србије) на изборима победиле јасно одређене пројугословенске партије.

Формирање политичких партија у Србији 1989/1990. године

До формирања партија у Србији долази већ крајем 1989. године, дакле пре одржавања вишестраначких избора у било којој од југословенских социјалистичких република и пре доношења закона о политичким организацијама.^[4] Тако, 11. децембра долази до оснивања Демократске странке у Београду, 12. децембра Либералне странке у Ваљеву, 6. јануара 1990. Српске народне обнове у Новој Пазови, Српског покрета обнове 14. марта, Народне радикалне странке 19. јануара 1990. године. Све ове странке настале су у периоду пре усвајања новог Устава Републике Србије, септембра 1990, а, као што се види, ни Устав СР Србије из 1974. (са својим амандманима) ни Устав СФРЈ из 1974. (са својим амандманима) нису представљали правну препреку за настанак странака. То потврђује нашу тезу да је југословенска социјалистичка уставност остављала

[4] То иначе није био први пут у историји српског вишепартизма да се прво оснују политичке партије, па да се потом законски регулише њихов статус. Наиме, првоформирана странка у Краљевини Србији за време Милана Обреновића била је Народна радикална странка, основана 20. јануара 1881, а два дана после ње Српска напредна странка – 22. јануара 1881, док је Закон о зборовима и удружењима, којим су регулисани оснивање и рад политичких партија донет тек 13. априла 1881. године (в. Урош Шуваковић, „Друштвене промене и регулисање положаја политичких партија у Краљевини Србији и прве две југословенске државе“, *Српска политичка мисао*, број 3/2010, стр. 318, <https://doi.org/10.22182/spm.2932010.17>).

могућност за настанак вишепартизма, али да друштвено-политички услови – унутрашњи и међународни, снага утицаја СКЈ и Титов ауторитет нису тако нешто допуштали. Када су створени друштвено-политички услови који су погодовали развоју вишестраначја, а Тито нестао са животне сцене, као и СКЈ с политичке, развило се вишестраначје како у Србији, тако и у осталим југословенским републикама. Једина политичка организација чије формирање није било дозвољено био је Српски четнички покрет, који је покушао да оснује др Војислав Шешељ средином 1990. године, али је Уставни суд Србије заузео став да организација са таквим називом „својим именом вређа јавни морал“. Тек 1991. године он је успео да оснује Српску радикалну странку уједињавањем нерегистрованог Српског четничког покрета и већег броја месних одбора, незадовољних радом Народне радикалне странке, чије је отцепљење од странке предводио Томислав Николић.

С друге стране, на иницијативу Слободана Милошевића, председника Председништва СР Србије, до тада монополистички Савез комуниста Србије, на свом последњем конгресу 16. и 17. јула 1990, донео је одлуку о уједињењу Савеза комуниста Србије и Социјалистичког савеза радног народа Србије у Социјалистичку партију Србије. Ујединиле су се организације, али чланство није прелазило аутоматски, већ је сваки појединац који је то желео потписивао приступницу. Од нешто више од 950 хиљада дотадашњих чланова СКС, СПС је до краја 1992. приступило око 140 хиљада дојучерашњих комуниста. Остали су отишли у друге партије (већина у СПО и ДС) или нису приступили ниједној новоформираној странци; с друге стране, знатан број људи који нису били чланови СКЈ, учланили су се у новоформирани СПС. Чињеница да је СПС постала „правни наследник“ СКС и ССРНС

омогућила је на самом почетку овој партији предност захваљујући задржавању имовинске, а донекле и кадровске инфраструктуре претходних моћних организација, што је у потоњим годинама изазивало сталне јадиковке опозиције. Коначно, када је ДОС 2000. освојио власт, он је насилним и противправним средствима посегао за имовином СПС, било наслеђеном, било стеченом у међувремену.

У лето, 19. јула 1990, изгласан је Закон о политичким организацијама Републике Србије,^[5] на основу кога је већ од 27. јула почела регистрација свих наведених и других партија које су се оснивале. Од партија националних мањина, по одредбама овог закона, већ је 30. јула регистрована Демократска заједница војвођанских Мађара (ДЗВМ Пала Шандора), 17. августа Странка демократске акције (СДА), 23. августа Демократски савез Хрвата у Војводини (ДСХВ, Бела Тонковић,), 23. августа Партија демократског уједињења Албанаца у Прешеву и 24. августа Партија за демократско деловање (Риза Хаљими). Осим мањинских партија, 1990. у републички Регистар уписали су се: 7. августа 1990. Нова демократија, која је представљала трансформисани политички део Савеза социјалистичке омладине Југославије, 2. октобра Удружење за југословенску демократску иницијативу (УДИ, др Небојша Попов), 27. фебруара Југословенски комунисти (др Драгомир Драшковић). У исто време, на савезном нивоу, усвојен је Закон о удруживању грађана у удружења, друштвене организације и политичке организације које се оснивају за територију Социјалистичке Федеративне Републике Југославије.^[6] По одредбама овог закона регистрован је 12. септембра 1990. Демократски савез Косова, као партија

[5] „Службени гласник СРС“, број 37/90.

[6] „Службени лист СФРЈ“, број 42/90.

Албанаца са Косова и Метохије, која је на овај начин правно регулисала свој статус. У новембру 1990. на исти начин је поступио и Сељачки савез Косова.

Ако се занемаре понављања,^[7] у Србији су у периоду 1990–2000. деловале укупно 293 регистроване политичке партије,^[8] што се у теорији сматра изразито атомизованим партијским системом. Томе су погодивале и законске одредбе које су предвиђале да за оснивање политичке партије треба прикупити минимално 100 потписа бирача.^[9] Наравно, током развоја вишестраначја настајале су нове, до сада непоменуте политичке партије. Оне су углавном настајале или цепањем дотадашњих партија^[10] или оснивањем потпуно нових партија уједињавањем већег броја малих.^[11] Треба истаћи да је било странака које од оснивања током читаве деценије нису изашле ни на једне изборе, стално се жалећи на неравноправност изборних услова. Такав је био случај са Српском либералном странком академика Николе Милошевића, основаном из једног крила ДС, маја 1991. године.

[7] Многе партије су се истовремено уписивале и у Савезни и у Републички регистар како би се избегла конфузија да две различите странке буду уписане у два различита регистра.

[8] Урош Шуваковић, *Политичке партије и глобални друштвени циљеви*, Трећи миленијум, Београд, 2004, стр. 315. Њихов потпун попис, с даном регистрације, в. у. Исто, стр. 333–378.

[9] Тај број потписа за регистрацију политичке партије на савезном нивоу тражен је и према Закону о удружењима, зборовима и другим јавним скуповима („Службени лист ДФЈ”, број 65/45 од 31. августа 1945), док је на земаљском или покрајинском нивоу захтевано прикупљање 50 потписа.

[10] На пример, крило ДС, које је било за излазак ове странке на предстојеће изборе у оквиру коалиције ДЕПОС, регистровало је 24. јула Демократску странку Србије (ДСС, др Војислав Коштуница).

[11] На тај други начин настала је 1994. Југословенска левица (ЈУЛ).

Идеолошко позиционирање политичких странака

Не треба ни наглашавати да је пад Берлинског зида и колапс реалсоцијалистичких режима у СССР и земљама Источног блока, као тренутак обнове вишестраначја у Србији, изазвао код грађанске опозиције хистерични антикомунизам. Иако је Савез комуниста Србије, као претходник Социјалистичке партије Србије, предводио друштвене промене и у Србији извршио темељну друштвену реформу, спочитавања да је реч о реликту комунизма трајала су читаву ту деценију. С обзиром на подршку коју су Социјалистичка партија Србије и њен лидер Слободан Милошевић уживали у народу, те су се оптужбе практично преносиле на читав српски народ и Србију у целини и знатно штетиле српском националном и државном интересу.

Када се посматра читав идејни спектар тадашње политичке сцене, онда је на једном крају била Социјалистичка партија Србије, као странка модерне, демократске левице, док су се на десници налазиле Демократска странка (либерална десница), Демократска странка Србије (конзервативна десница), Српски покрет обнове (монархистичка десница, од свог оснивања изразито шовинистичка, да би потом постала пацифистичка и анационална) и Српска радикална

странка (национална десница). На левици се још могао ситуирати ЈУЛ, док је негде у десном центру своје место налазила Нова демократија.

Једна од важних линија разграничења био је однос према опстанку Југославије. У овом периоду, пројугословенске партије су биле СПС, ЈУЛ и ДС, СРС је прихватио Југославију залажући се истовремено за идеју Велике Србије, док је СПО био носилац идеје обнове Краљевине Србије.

У овој фази развоја политичког система не постоји ни једна политичка партија у Србији која се залаже за признавање независности Косова и Метохије^[12], уз изузетак албанских сепаратистичких странака на самом Космету, као и албанских партија на југу Србије које су заправо само гласноговорници приштевских партија

[12] Урош Шуваковић, „Партије у Србији и Косово и Метохија 1990-2000“, *Национални интерес*, 3/2009. <https://doi.org/10.22182/ni.632009.4>

Однос системске странке – антисистемске странке

Уколико бисмо као критеријум поставили просистемске и антисистемске странке, једино су СПС и ЈУЛ биле просистемске странке, док су све остале биле антисистемске, било да су се залагале за потпуно рушење система, чак и насилним методама (СПО), било да су се програмски декларисале против неких базичних системских вредности.^[13] Антисистемска оријентација већине ових партија посебно се огледала у константној жељи да на власт дођу насилним путем, што је нарочито карактерисало СПО^[14] и коалиције које је око себе окупљао. Таква жеља се показивала још од демонстрација 9. марта 1991, преко теразијског протеста студената као наставка ових демонстрација, преко Видовданског сабора 1992, тромесечних митинга опозиције и студената крајем 1996. и почетком 1997. против тзв. изборне крађе на локалним изборима,^[15] до петооктобарског преврата 2000. године.

[13] На пример, док је Устав РС из 1990. прокламовао равноправност свих својинских облика, СРС се залагао за општу и безусловну приватизацију.

[14] СПО је чак формирао паравојну јединицу под називом Српска гарда, чији су команданти били Ђорђе Божовић Гишка и Бранислав Матић Бели, која је учествовала на ратиштима у Хрватској и БиХ.

[15] Ово је било узрок толико затегнутих односа да је медијатор морао да буде ОЕБС, тј. њихов представник Фелипе Гонзалес. Тада је у Народној скупштини Републике Србије усвојен чувени *lex specialis*, којим су прихваћени изборни резултати на локалу.

У многим ситуацијама деловало је да се Србија налази на ивици грађанског рата, јер је власт, која је у тим тренуцима такође имала мноштво присталица, организовала „контрамитинге“ – на Ушћу 1991. и на Теразијама крајем 1996. године.

Међутим, упркос чињеници да су неке од ових странака биле изразито антисистемски расположене, оне су појединачно настојале да склопе договор с тадашњом влашћу, кријући то од других. Тако су се приликом формирања Владе Републике Србије 1993. године водили озбиљни преговори између ДС и СПС да ДС уђе у републичку Владу. Међутим, захтев да се за премијера изабере др Зоран Ђинђић није био прихватљив за СПС, па је стога направљена коалициона Влада с Новом демократијом, у коју је ушло и неколико доскорашњих посланика ДС (Слободан Радуловић, Милан Беко).

Када је Зоран Ђинђић изабран за првог некомунистичког градоначелника Београда 1997, СПО је убрзо потом склопио пакт и, направивши већину са СПС и ЈУЛ, сменио га с те позиције, постављајући на кључна места своје кадрове. Друга влада Мирка Марјановића формирана је у марту 1998, у коалицији са Српском радикалном странком. У оптицају је била и могућност формирања владе са СПО, али се Вук Драшковић показао као непоуздан партнер.

Изборни резултати^[16]

У читавом овом периоду на парламентарним изборима^[17] побеђивала је Социјалистичка партија Србије. На првим вишестраначким изборима одржаним 9. децембра 1990, по двокружном већинском систему, СПС је добила 194/250 народна посланика, док је већ на ванредним парламентарним изборима, одржаним 20. децембра 1992. по пропорционалном изборном систему, при чему је Србија била подељена на девет изборних јединица, спала на 101/250 посланички мандат, али је формирала мањинску владу уз помоћ СРС која је добила 73 посланичка места, док је на трећем месту био ДЕПОС са 50 посланичких мандата. Једна мањинска странка – Демократска заједница војвођанских Мађара – имала је девет посланичких места, чак три више од Демократске странке! На новим ванредним парламентарним изборима, одржаним 19. децембра 1993. по истом систему као и претходног пута, СПС је освојио 123/250 посланичка мандата, ДЕПОС 45 (пет мање него у претходном сазиву), СРС 39 (34 мање него у претходном сазиву), ДС 29 посланичких мандата, ДСС седам итд.

[16] Видети детаљно: Верица Михајловић, Зоран Радоњић, *Две деценије вишестраначја у Србији*, Службени гласник, Београд, 2011.

[17] Како за републичку скупштину, тако и за Савезну скупштину СРЈ.

Владу су формирали социјалисти, део ДЕПОС (из реда Нове демократије) и неколико чланова ДС. На редовним парламентарним изборима одржаним 21. септембра 1997. Србија је подељена на чак 29 изборних јединица, чиме се ефекат пропорционалности изборног система у великој мери изгубио. Демократска странка је ове изборе бојкотовала, док је СПО освојио исти број посланичких мандата као на претходним изборима ДЕПОС. Социјалисти су у коалицији са ЈУЛ и НД добили 110/250 посланичких места, а радикали 82.

У истом том периоду три пута су одржани избори за председника Републике Србије. На првим вишестраначким изборима за председника Републике у првом кругу победио је кандидат социјалиста Слободан Милошевић, који је тај свој успех поновио и 1992. године, направивши безмало милион гласова разлике у односу на другопласираног Милана Панића. Када је Слободан Милошевић изабран за председника СРЈ, одржани су избори за председника Србије 1997. године. У првом покушају они су се показали неуспешним. Наиме, др Војислав Шешељ је освојио већи број гласова од кандидата социјалиста Зорана Лилића, али није изашло 50% + 1 бирач. На поновљеним изборима социјалисти су кандидовали Милана Милутиновића и он је у другом кругу гласања изабран за новог председника Републике Србије.

У овом одељку кратко смо се позабавили изборним резултатима на изборима за Народну скупштину и председника Републике Србије. У том периоду, међутим, три пута су одржани и парламентарни избори за Савезну скупштину СРЈ (1992, 1996. и 2000), као и локални избори (1992, 1996. и 2000). Њихови резултати свакако су утицали и на парламентарне и председничке изборе у Србији. Године 2000, након агресије НАТО, на изричит захтев

председника Слободана Милошевића, коме је мандат истицао тек 2001. године, промењен је Устав СРЈ и уведено је да се председник СРЈ бира непосредно. Милошевић је скратио председнички мандат и 24. септембра 2000. изашао на председничке изборе, који су одржани заједно са изборима за Савезни парламент. Слободан Милошевић је освојио мањи број гласова од кандидата коалиције ДОС др Војислава Коштунице, али овај није освојио довољан број гласова да би победио у првом изборном кругу. ДОС је петооктобарским демонстрацијама и насилним упадом у просторије Савезне изборне комисије спречио одржавање другог круга председничких избора и приморао изборне органе да потпуним отписивањем целокупног броја бирача са Косова и Метохије – дакле само на основу изборних резултата из централне Србије и Војводине – прогласе изборну победу др Војислава Коштунице са добијених 50,26% гласова, израчунатих на такав начин. С друге стране, коалиција СПС–ЈУЛ и Социјалистичка народна партија Црне Горе Момира Булатовића освојиле су већину у оба већа Савезне скупштине. Касније, СНП је одлучио да формира власт на савезном нивоу са коалицијом ДОС, иако се претходно договорио да у такву коалицију уђе са својим дотадашњим коалиционим партнерима из Србије.

Друштвено-политичко и међународно окружење у првој деценији српског вишестраначја

Период 1990–2000. представља формативни период српског вишестраначја. Поделе међу странкама биле су дубоке и засноване на многим аспектима. Један од важнијих био је тај што грађанска опозиција није успела да уради оно што су урадиле све друге транзиционе државе – да радикално раскине са носиоцима старог, једностраначког система. Разлог је било то што је реформско крило Савеза комуниста Србије, предвођено Слободаном Милошевићем, заправо почело са постепеним променама система, што је испуњавало очекивања грађана.

Фактори који су непосредно утицали на односе политичких снага у Србији били су:

– Разбијање Социјалистичке Федеративне Републике Југославије сецесијом четири њене републике (Словеније, Хрватске, Босне и Херцеговине и Македоније). С друге стране, Србија и Црна Гора решиле су да изграде федерацију – Савезну Републику Југославију, која је имала међународноправни континуитет с претходном државом.^[18]

[18] То западне земље – инспиратори разбијања СФРЈ – не признају.

– Грађански и верски рат у окружењу, који је почео тзв. десетодневним ратом у Словенији, да би се наставио у Хрватској и Босни и Херцеговини. Кључан за избијање ових сукоба био је страни фактор, који је манипулисао домаћим национализмима. Тако су, одмах по доласку Туђмана и Хрватске демократске заједнице на власт у Хрватској, Срби изгубили статус конститутивног народа, док су у Босни и Херцеговини два конститутивна народа покушала да мајоризују трећи – српски. Наравно, Србија је помагала свом народу изван државе, што је 1992. године изазвало највећу дотад забележену инфлацију у свету.

– Проблем је постојао и у односима руководства Србије и СРЈ с руководством Срба у Босни и Хрватској, која су била на супротним идеолошким позицијама. Стога је ситуација у појединим тренуцима бивала помало чудна: с једне стране, они су се обраћали властима у Србији за помоћ, а с друге стране, солидарисали су се са српском опозицијом у Србији против исте те власти од које су очекивали помоћ. Ипак, власти у Србији следиле су државни интерес, тако да то није суштински утицало на националну политику, него само на појаву повремених варничења и трзавица.

– Због солидарности са Србима изван земље, ОУН су увеле економске санкције против Србије, најстроже икада уведене економске санкције у историји ОУН. Између осталог, ово је утицало и на криминализацију српске економије.

– Економски исцрпљена, Србија је настојала да се ратови у окружењу заврше што пре, док су Срби с друге стране Дрине, подстакнути својим војним успесима, настојали да остваре максималне војне циљеве. Тако је Србија прихватила све мировне планове за заустављање рата у Босни, док су их Срби у БиХ одбацили. Коначно, ни

Дејтонски мировни споразум не би био склопљен да није било одлучности Слободана Милошевића да се учини крај вишегодишњем рату, који је у једном тренутку запретио и војничким сломом Војске Републике Српске, када су се јединице Хрватске војске примакле на 30 км од Бањалучке.

– Већ 1998. године на Космету је почела да делује на Западу обучавана терористичка организација албанских сепаратиста, названа ОВК. Антитерористичка дејства и заштита интереса земље и народа у очувању територијалног интегритета и суверенитета Србије били су „оправдање“ за агресију НАТО на нашу земљу 1999, као и за злочине које је тада починио.^[19]

Све наведене факторе треба узети у разматрање када се анализирају изборни циклуси током прве деценије вишестраначја Србије, а посебно НАТО агресију 1999, која је најдиректније утицала на смену власти у нашој земљи.

[19] В. Далибор Елезовић, Урош Шуваковић, Бранко Ракић, *НАТО агресија у светлости правде*, Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, 2019.

Ка закључивању

И поред великих трзавица, може се слободно рећи да је у периоду 1990–2000. дошло до конституисања демократског политичког поретка у Србији. Систем који је тада успостављен може се сматрати семипрезиденцијалистичким, при чему моћ шефа државе више произлази из његовог статуса председника највеће странке.

Иако је у вези са изборним условима постојала велика повика опозиције (ко губи, има право да се љути), чињеница је да је она и тада контролисала знатан број медија, како штампаних, тако и електронских, посебно оних локалних.

Све тактике и насилни покушаји доласка на власт који су се тада примењивали, с мањим модификацијама, покушавају и данас да се примене у Србији, и то, и тада као и данас, доминантно под утицајем иностраних обавештајних служби.

